

Στη διαμάχη μεταξύ Βενετών και Γενοβέζων

▲ Μεσαιωνικό εργοστάσιο επεξεργασίας και παραγωγής ζάχαρης κοντά στο Κολόσοι, περιοχή που το 1210 είχε παραχωρηθεί στους Ιωαννίτες Ιππότες και στην οποία υπήρχε εκτεταμένη φύτευση ζαχαροκάλαμων. Η ζάχαρη και το αλάτι ήταν από τα σημαντικά εξαγωγικά προϊόντα στη μεσαιωνική Κύπρο.

Τον ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΓΑΣΠΑΡΗ

Ιστορικού, κύριον ερευνητή
στο ΙΒΕ του ΕΙΕ

επιμάζαν οι Γενοβίσοι τους Βενετικούς,
και οι Βενετικοί τους Γενοβίσους

(Λεόντιος Μαχαιράς,
Χρονικών Κύπρου)

ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ των ιταλικών, κυρίως, πόλεων για τα εδάφη της βυζαντινής αυτοκρατορίας και την ανατολική Μεσόγειο γενικότερα, όσον αφορά τις εμπορικές τους δραστηριότητες, είχε ξεκινήσει ήδη από τον 10ο αιώνα. Ωστόσο οι σταυροφορίες ήταν εκείνες που δημιούργησαν τις συνθήκες όχι μόνο για την ακόμη μεγαλύτερη οικονομική διείσδυση των Ιταλών, αλλά και για τη μονιμότερη εγκατάσταση των Λατίνων ως κυ-

ριάρχων στον ίδιο χώρο. Οι πόλεις που αναμφίβολα ξεχώρισαν ήταν η Βενετία και η Γένοβα.

Το μεσαιωνικό βασίλειο της Κύπρου ήταν αποτέλεσμα της τρίτης σταυροφορίας (1192). Από τις αρχές ήδη του 13ου αι. η παρουσία ξένων στο νησί αυξανόταν. Και βέβαια, οι ξένοι δεν προέρχονταν μόνο από τη Βενετία ή τη Γένοβα. Μικρές κοινότητες ή ομάδες εμπόρων υπήρχαν και από άλλες ευρωπαϊκές ή μη περιοχές: Καταλανοί, Προβηγκιανοί, Αρμένιοι, Σύριοι, Εβραίοι και φυσικά άλλοι Ιταλοί από την Πίζα, τη Φλωρεντία, το Αμάλφι, τη Νάπολη, την Πάρμα, την Αγκόνη, τη Μεσσήνη, την Πιατσέντσα, το Μιλάνο και από αλλού, συνέθεταν το ανθρώπινο μωσαϊκό της Κύπρου. Καμιά όμως από τις παραπάνω ομάδες δεν είχε το εύρος και κυρίως τη δραστηριότητα των αντιστοιχών της Βενετίας και της Γένοβας.

Η εμπορική δραστηριότητα των Βενετών στην Κύπρο είχε αρχίσει από το πρώτο μισό του 12ου αιώνα (1126). Το 1191, όταν έφθασε στο νησί ο Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος και μια καινούργια σελίδα άνοιγε για την ιστορία της Κύπρου, η βενετική παρουσία ήταν έντονη, σε αντίθεση με εκείνη της Γένοβας που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ασήμαντη. Στα τέλη του 12ου αι. οι Βενετοί ήταν εγκατεστημένοι κυρίως στη Λεμεσό, αλλά και σε άλλες πολλές περιοχές του νησιού. Η αλλαγή καθεστώτος και η ίδρυση του Βασιλείου της Κύπρου από την οικογένεια των Λουζινιάν επέφερε καθοριστικό πλήγμα στα βενετικά συμφέροντα. Στη διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του 13ου αι. η βενετική ιδιοκτησία δημεύτηκε και μοιράστηκε σε τρίτους, μεταξύ των οποίων και οι Γενοβάτες. Από το ση-

◀ *Ο δόγης Χριστόφορο Μόρο προσφέρει ως μνηστή (1468) στον βασιλιά της Κύπρου τη δεκατετράχρονη Κορνάρο. Ο γάμος της (1472) με τον Ιάκωβο Β΄ οδήγησε την Κύπρο από τα χέρια των Γενουαίων στα χέρια των Βενετών. Παράσταση σε χαρ ακτικό (1863) στο δώτομο έργο των Franz Zanotto γύρω από την ιστορία της Βενετίας.*

μείο αυτό και έπειτα αρχίζει ο αγώνας της Βενετίας και της Γένοβας για επικράτηση στην Κύπρο, ένας αγώνας διμέτωπος, τόσο μεταξύ των δύο αντιπάλων πόλεων, όσο και της καθεμιάς έναντι του Βασιλείου. Η αντιπαλότητα αυτή αντανακλούσε τον ευρύτερο αγώνα των δύο εμπορικών πόλεων για επικράτηση τόσο στην ανατολική Μεσόγειο, όσο και στον βορειοϊταλικό χώρο.

Γενουάτικη παρουσία

Η πρώτη μνεία για μια πιο σταθερή παρουσία Γενουατών στην Κύπρο ανάγεται στο 1203, ενώ τα πρώτα προνόμια από τους Λουζινιάν προς τη Γένοβα δόθηκαν το 1218. Με τον τρόπο αυτόν μπήκαν οι βάσεις για την ανάπτυξη της γενουατικής παροικίας στην Κύπρο. Ωστόσο, παρά τα σημαντικά προνόμια που εξασφάλισε η Γένοβα στη διάρκεια του 13ου αι. η εμπορική της δραστηριότητα δεν αναπτύχθηκε ιδιαίτερα.

Ο 13ος αι. κύλησε μάλλον ήρεμα και παρά τις κατά καιρούς κρίσεις που πέρασε το Βασίλειο, η Κύπρος κατάφερε να αναδειχθεί σε ένα σπουδαίο εμπορικό κέντρο και να αναδείξει τον πλούτο που διέθετε. Σ' αυτό αναμφίβολα συνετέλεσαν όλοι οι παραπάνω έμποροι των ξένων χωρών χάρη στη δραστηριότητά τους, αλλά και κάποιες σημαντικές διεθνείς συγκυρίες. Πρώτα η απαγόρευση από τη χριστιανική Δύση των εμπορικών σχέσεων με τους μουσουλμάνους, θέτοντας στο περιθώριο ένα σημαντικότατο λιμάνι της εποχής, όπως ήταν η Αλεξάνδρεια, και στη συνέχεια το άνοιγμα της ενδότερης Ασίας στο ευρωπαϊκό εμπόριο ανέδειξαν ακόμη περισσότερο τη θέση της Κύπρου. Η Αμμόχωστος, ένα μάλλον περιφερειακό λιμάνι μέχρι τότε, στραμμένο ωστόσο προς τις ασιατικές ακτές, με-

τατράπηκε στη διάρκεια του 13ου αι. σε έναν σπουδαίο εμπορικό σταθμό του διεθνούς εμπορίου.

Η Αμμόχωστος ως λιμάνι

Το ενδιαφέρον λοιπόν τόσο των ξένων εμπόρων όσο και των βασιλέων της Κύπρου στράφηκε από τα τέλη του 13ου αι. αποκλειστικά στην Αμμόχωστο. Σκοπός των Λουζινιάν ήταν η ακόμη μεγαλύτερη ενίσχυση του λιμανιού ως εμπορικού κέντρου και κόμ-

βου στη ναυσιπλοΐα της ανατολικής Μεσογείου υπό τον έλεγχο τους. Όπως ήταν αναμενόμενο, η Αμμόχωστος μπήκε στο στόχαστρο των Γενουατών. Έτσι, η σχετική ισορροπία που είχε επικρατήσει μεταξύ του Βα-

σιλείου, της Βενετίας και της Γένοβας μέχρι και τις αρχές του 14ου αι. άρχισε να διαταράσσεται. Αν και το ενδιαφέρον για το υπόλοιπο νησί και τα προϊόντά του δεν είχε χαθεί, ωστόσο η Αμμόχωστος μαγνήτιζε πλέον πε-

ρισσότερο. Η όξυνση του γενικότερου ανταγωνισμού Βενετίας και Γένοβας κατά το β' μισό του 13ου αι. ήταν αναπόφευκτο να ανοίξει και το μέτωπο της Κύπρου στη διάρκεια του 14ου αιώνα. Ωστόσο η Βενετία, όσον αφορά το ζήτημα της Κύπρου, σταδιακά υποχώρησε έναντι της Γένοβας και το κυρίως μέτωπο μετατοπίστηκε ανάμεσα στην τελευταία και το ίδιο το Βασίλειο της Κύπρου. Το αποτέλεσμα ήταν το 1373 οι Γενουάτες να καταλάβουν την Αμμόχωστο και να γίνουν κύριοι του «εξαιρετού κοσμήματος», όπως χαρακτηριζόταν το κυπριακό αυτό λιμάνι.

Η Αμμόχωστος βρισκόταν αρχικά υπό την ηγεμονική κυριαρχία του βασιλιά. Λίγα χρόνια όμως αργότερα, το 1382, η πόλη πέρασε οριστικά στη Δημοκρατία της Γένοβας, η οποία τη διοικούσε μέσω ενός αξιωματούχου που έφερε τον τίτλο του «ποντεστά και καπιτάνου». Από τη χρονιά αυτή άρχισε ουσιαστικά και η γενουατική κατοχή, που σήμανε και την απομάκρυνση της αντιπάλου Βενετίας από την Κύπρο. Η Γένοβα είχε τελικά επικρατήσει. Η Βενετία απομακρύνθηκε, όχι όμως οριστικά, από το μέτωπο της Κύπρου, διατηρώντας ανοικτό πάντα το μέτωπο με τη Γένοβα σε άλλους χώρους, σημαντικότερους γι' αυτήν, εκείνη τουλάχιστον την περίοδο.

Με την απόκτηση της Αμμοχώστου, η Γένοβα προσπάθησε να επιβάλει ένα είδος μονοπωλίου στη χρήση του λιμανιού, αναγκάζοντας στην ουσία τους έμπορους των άλλων χωρών να αποχωρήσουν σταδιακά, γεγονός όμως που αποδείχθηκε καταστροφικό τόσο για το ίδιο το λιμάνι όσο και για τα συμφέροντα της κυρίαρχης πόλης. Τα έσοδα πολύ γρήγορα άρχισαν να μειώνονται και να μην επαρκούν για την κάλυψη των αναγκών, για την οργάνωση δηλαδή και τη συντήρηση της πόλης, και πάνω απ' όλα για τη φρούρηση και την οχύρωσή της. Γιατί μπορεί το μέτωπο με τη Βενετία να είχε κλείσει, εκείνο όμως με τους βασιλείς της Κύπρου είχε μείνει ανοικτό, ενώ ένας νέος κίνδυνος οι Μαμελούκοι της Αιγύπτου έκαναν την εμφάνισή του.

Οι προσπάθειες ανακατάληψης της πόλης από τους βασιλείς της Κύπρου κατά τις αμέσως επόμενες δεκαετίες δεν έλειψαν, όλες όμως απέτυχαν. Στις προσπάθειες των φράγκων βασιλέων για ανακατάληψη της Αμμοχώστου, η Βενετία, από την οποία ζητήθηκε βοήθεια, κράτησε σταθερά ουδέτερη στάση. Οι πολιτικές ωστόσο και οικονομι-

Σε σκληρό ανταγωνισμό βρίσκονται Βενετία και Γένοβα για τον έλεγχο, ιδίως τον εμπορικό, της μεσαιωνικής Κύπρου

▲ Σταδιακά η Κύπρος έγινε το μεγαλύτερο διαμετακομιστικό κέντρο στην ανατολική Μεσόγειο, και ιδίως μετά το 1291 εμπορικοί οίκοι, τραπεζίτες, επιχειρηματίες και άλλοι επαγγελματίες εγκαταστάθηκαν στο νησί, οδηγώντας σε μια οικονομία πολύ ανεπτυγμένη και έντονα εκχρηματοποιημένη.

Νομίσματα:

1. Ιωάννη Β΄
2. Ιακώβον Α΄
3. Ιακώβον Β΄
4. Πέτρον Α΄
5. Κατερίνας Κορνάρου
6. Μαρκαντώνιο Μπραγκαντίνο

κές συγκυρίες κατά το πρώτο μισό του 15ου αι., οδήγησαν την ίδια τη Γένοβα σε τροχιά παρακμής, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί το 1447 να παραχωρήσει την Αμμόχωστο στη γενονατική Τράπεζα του Αγ. Γεωργίου για 29 χρόνια. Και αυτή όμως η λύση αποδείχθηκε ανεπαρκής, παρ' όλο που η Τράπεζα διατήρησε την πόλη για 17 ολόκληρα χρόνια.

Επικράτηση των Βενετών

Για τη Βενετία ήδη από τις αρχές του 15ου αι. άρχιζε μια μεγάλη περίοδος οικονομικής και πολιτικής ακμής, καθιστώντας την πρωταγωνίστρια δύναμη όχι μόνο στον χώρο της ανατολικής Μεσογείου, αλλά και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό. Αντίθετα, για τη Γένοβα άρχιζε η περίοδος της σταδιακής παρακμής. Έτσι, η Βενετία άρχισε να επικρατεί στην Κύπρο με άλλο τρόπο. Οι βενετικές επενδύσεις στο νησί συνεχώς αυξανόνταν, όπως και ο αριθμός των βενετών εμπόρων, τα κυπριακά προϊόντα ήλκυαν το μεγάλο ενδιαφέρον του βενετικού εμπορίου και το βενετικό δουκάτο ήταν το κυρίαρχο νόμισμα στις εμπορικές συναλλαγές στην Κύπρο.

Η Αμμόχωστος, το μήλον της έριδος, ανάμεσα στη Γένοβα και τους βασιλείς της Κύπρου επανήλθε τελικά στους φράγκους βασιλείς το 1464, ύστερα από 90 χρόνια γενονατικού ελέγχου. Με την πτώση της έληξε μια μακρά περίοδος γενονατικής εκμετάλλευσης του λιμανιού, η οποία τελικά δεν απέφερε σε κανέναν ουσιαστικά οφέλη.

Ο βασιλιάς Ιάκωβος Β΄, που κατάφερε να εκδιώξει τους Γενοβάτες από την Αμμόχωστο, έμελλε, εξαιτίας κάποιων συγκυριών, να οδηγήσει την Κύπρο στα χέρια της Βενετίας. Ο γάμος του με τη Βενετή Αικατερίνη Κορνάρου και ο θάνατος πρώτα του ίδιου και στη συνέχεια του διαδόχου

του ενέταξαν την Κύπρο στο αποικιακό κράτος της Γαληνοτάτης (1489).

Η πολιτική τους στάση

Κρίνοντας τη στάση των δύο εμπορικών ιταλικών πόλεων στο θέμα της Κύπρου, μπορεί να καταλήξει κανείς στις παρακάτω διαπιστώσεις: Η Γένοβα αγωνίστηκε σκληρά να καταλάβει την ηγεμονική θέση στα πράγματα της Κύπρου, αλλά δεν κατάφερε να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων. Κι αυτό εξαιτίας της κοντόφθαλμης πολιτικής της για μονοπωλιακή εκμετάλλευση του λιμανιού της Αμμοχώστου.

Από την άλλη πλευρά η Βενετία φάνηκε στην αρχή να είναι η νηπιμένη στην προσπάθεια για επικράτηση. Είναι γνωστό όμως ότι οι Βενετοί, εκτός από σπουδαίοι έμποροι, ήταν και καλοί διπλωμάτες. Και αυτό φάνηκε στο θέμα της Κύπρου. Διαβλέποντας ως ένα σημείο τις εξελίξεις, περίμεναν υπομονετικά την κατάλληλη ευκαιρία, που εντέλει τους δόθηκε.

Οι βασιλείς της Κύπρου, τέλος, αντιπροσώπευαν ένα φθινόν πολιτικό σύστημα, που είχε τις ρίζες του στην κεντροευρωπαϊκή φεουδαρχία. Παρά την ισχυρή κεντρική εξουσία, η πολιτική των βασιλέων σε επιμέρους θέματα, όπως αυτό της οικονομίας, και ειδικότερα του εμπορίου, δεν είχε ισχυρούς άξονες. Έτσι, έπεσαν στην παγίδα της Βενετίας και της Γένοβας. Και ενώ, ιδιαίτερα κατά το καθοριστικό πρώτο μισό του 14ου αι. η συμπάθεια των βασιλέων στρεφόταν φανερά προς τους Βενετούς, ήταν οι Γενοβάτες που κατάφεραν να επιβληθούν.

Η γενονατική κατοχή της Αμμοχώστου υπήρξε για το βασίλειο της Κύπρου μια πληγή που δεν σταμάτησε να αιμορραγεί και για τη Γένοβα μια αποτυχία της οικονομικής της πολιτικής.

◀ Χάρτης της Κύπρου του Φ. Μπερτέλι (ξελογραφία, Ρώμη, 1562). Ο χαρτογράφος επιφύλασσει ιδιαίτερη προβολή στην πόλη της Αμμοχώστου. Σπονδαίο εμπορικό κέντρο από τα τέλη του 13ου αι., πέρασε στους Γενοβάτες (1373-1467) και οτάθηκε στοιχείο διαμάχης με τους βασιλείς της Κύπρου. Από το 1489 πέρασε στην κυριαρχία των Βενετών και ήταν κατήχημά τους μέχρι το 1570.